

Przestrzenny wymiar polaryzacji politycznej w Polsce

dr hab. Adam Gendźwiłł , prof. UW
Uniwersytet Warszawski

Seminarium EUROREG

30.10.2025 r.

UNIwersYTET
WARSAWSKI

Centrum
Studiów Wyborczych

Plan wystąpienia

- Polaryzacja polityczna i jej konsekwencje
- Przestrzenne zróżnicowania elektoratów w Polsce
 - Regiony historyczne, **Miasto-wieś**, Centrum-peryferie
 - Zróżnicowania w mikroskali
- Czy samorząd terytorialny może depolaryzować?

Polaryzacja polityczna

- Polaryzacja ideologiczna
 - Oparta o przestrzenny model głosowania (Downs 1957)
 - „the degree of ideological differentiation among political parties in a system” (Dalton 2008)
- Polaryzacja afektywna
 - Oparta o teorie psychologii społecznej, w szczególności – grup odniesienia opartych o identyfikacje społeczne (Tajfel & Turner 1986)
- W Polsce w ostatnich latach obserwujemy wzrost polaryzacji ideologicznej wokół wielu kwestii, wzrosła również polaryzacja afektywna

V-Dem: Political polarization

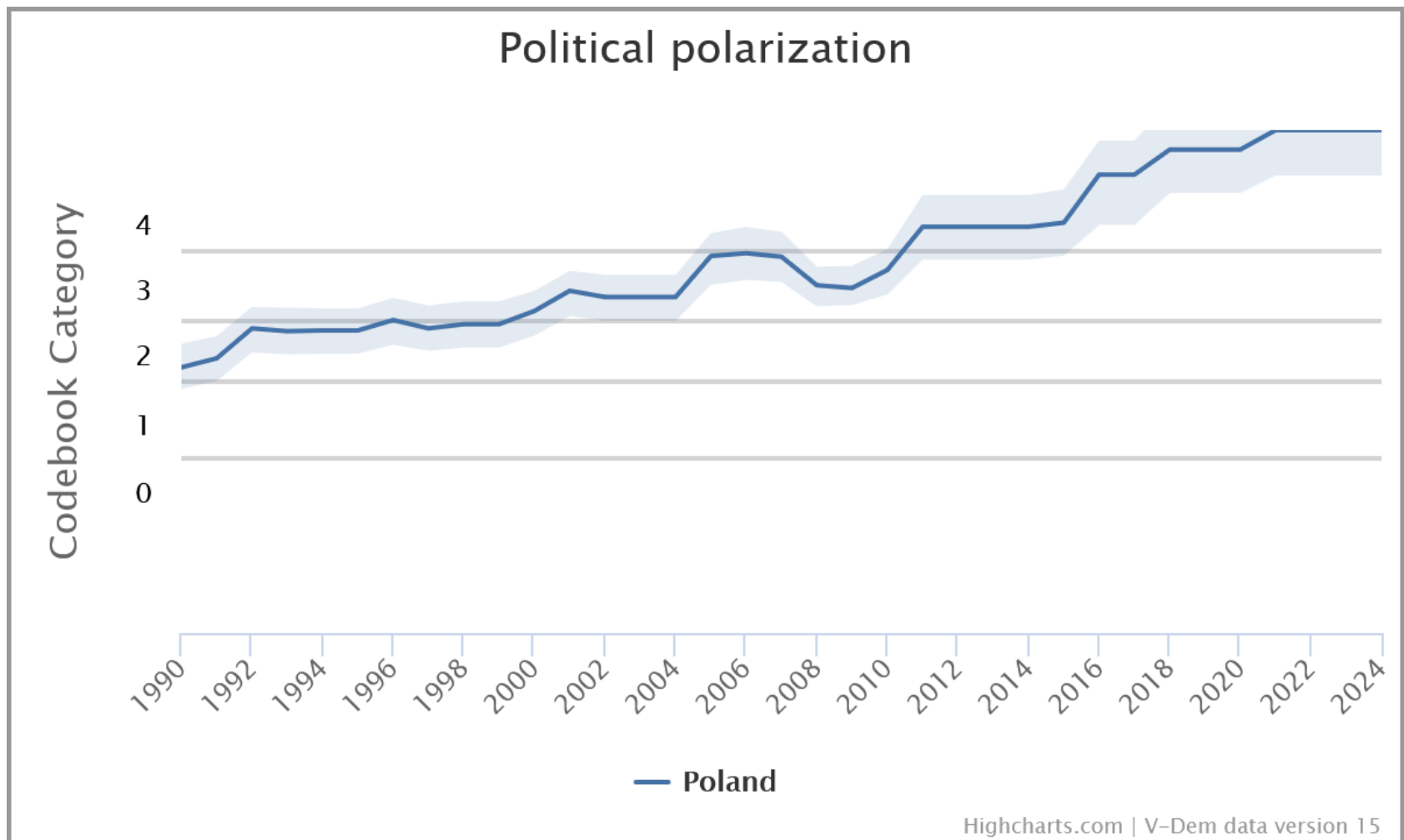
Question: Is society polarized into antagonistic, political camps?

Clarification: Here we refer to the extent to which political differences affect social relationships beyond political discussions. Societies are highly polarized if supporters of opposing political camps are reluctant to engage in friendly interactions, for example, in family functions, civic associations, their free time activities and workplaces

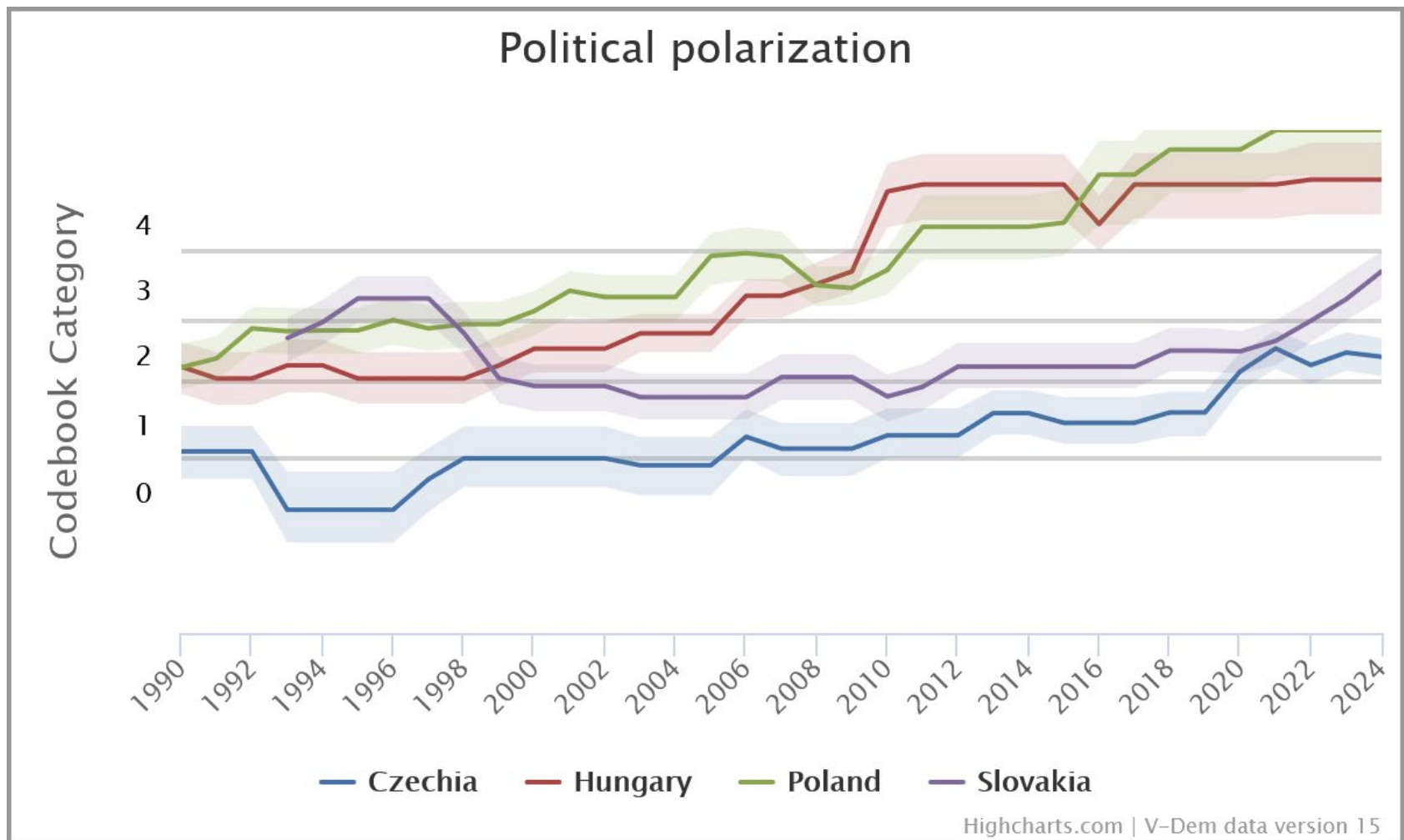
Responses:

- 0: Not at all. Supporters of opposing political camps generally interact in a friendly manner.
- 1: Mainly not. Supporters of opposing political camps are more likely to interact in a friendly than a hostile manner.
- 2: Somewhat. Supporters of opposing political camps are equally likely to interact in a friendly or hostile manner.
- 3: Yes, to noticeable extent. Supporters of opposing political camps are more likely to interact in a hostile than friendly manner.
- 4: Yes, to a large extent. Supporters of opposing political camps generally interact in a hostile manner.

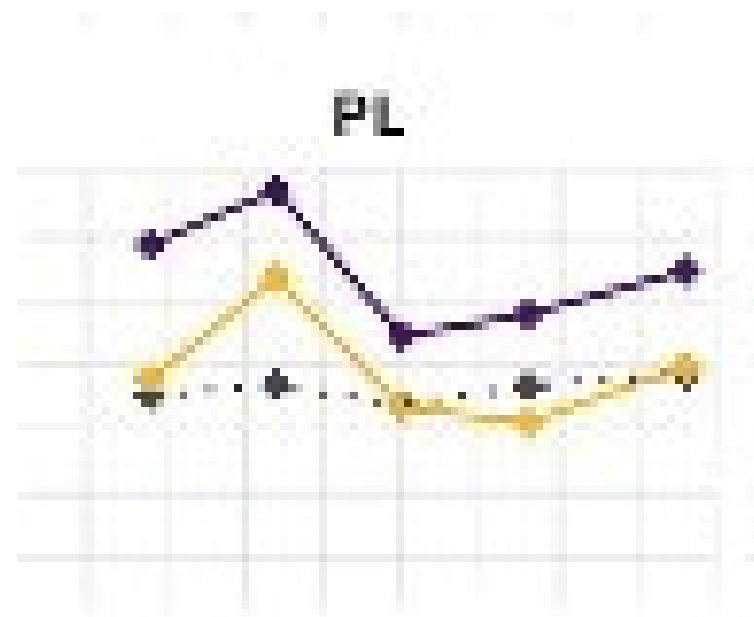
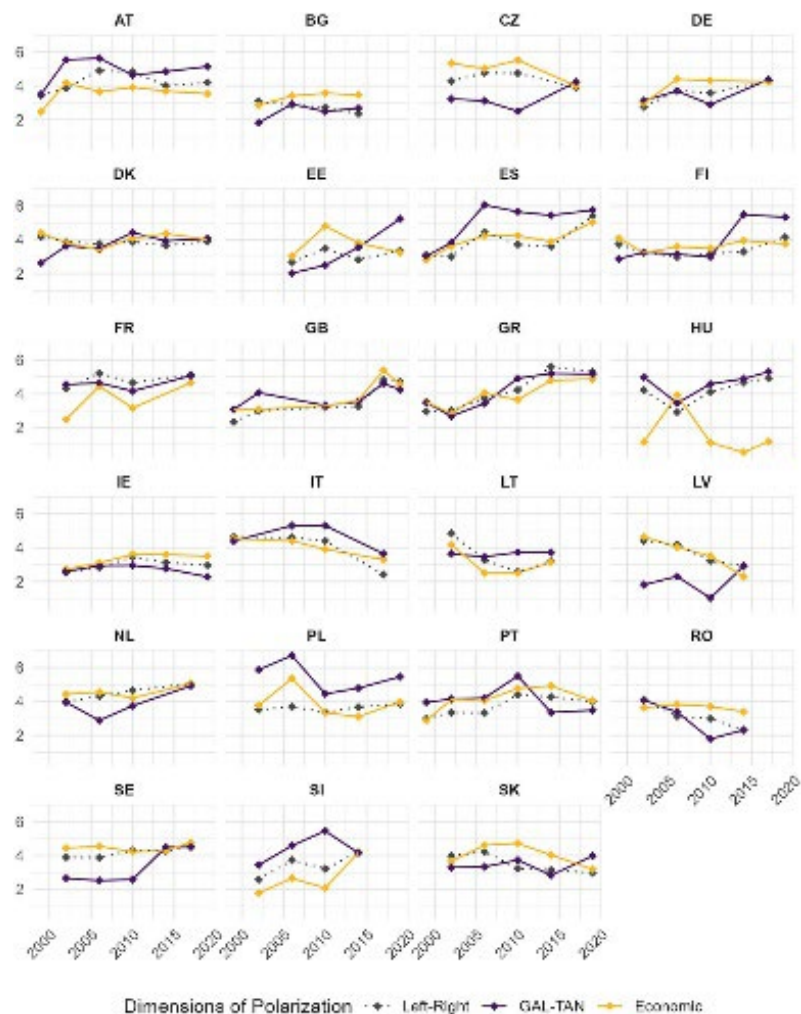
V-Dem: Political polarization

V-Dem: Political polarization

Wymiary polaryzacji: Kwestie kulturowe vs ekonomiczne

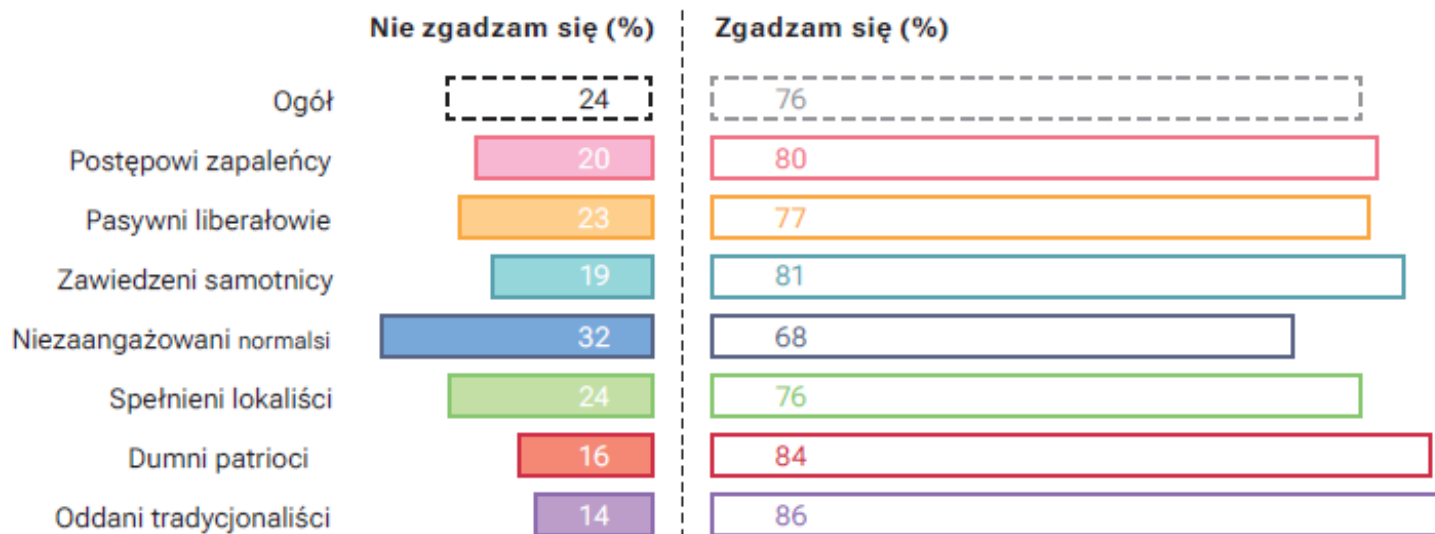
Le Corre Juratic (2025), based on CHES Dataset

Spirala polaryzacji

WYKRES 64

BEZCELOWOŚĆ ROZMÓW Z INNYMI

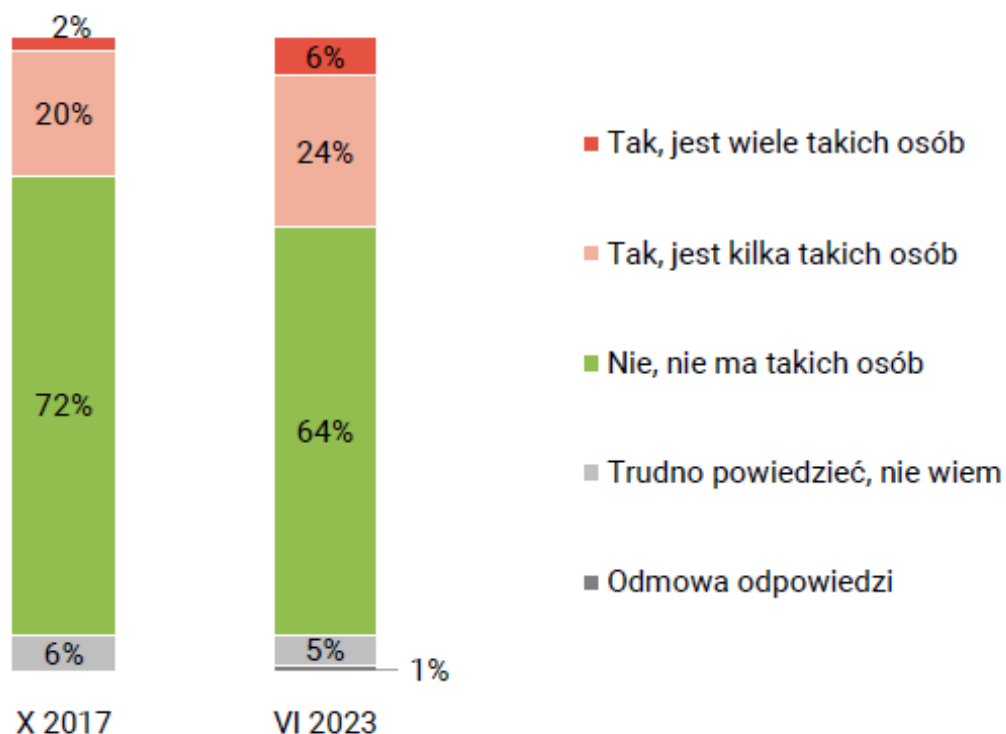
Z niektórymi osobami nie warto rozmawiać, bo i tak nie zmieniają swoich poglądów

Pytanie: W jakim stopniu zgadza się Pan/Pani lub nie ze stwierdzeniem? Skala od 1 (zdecydowanie się nie zgadzam) do 6 (zdecydowanie się zgadzam)

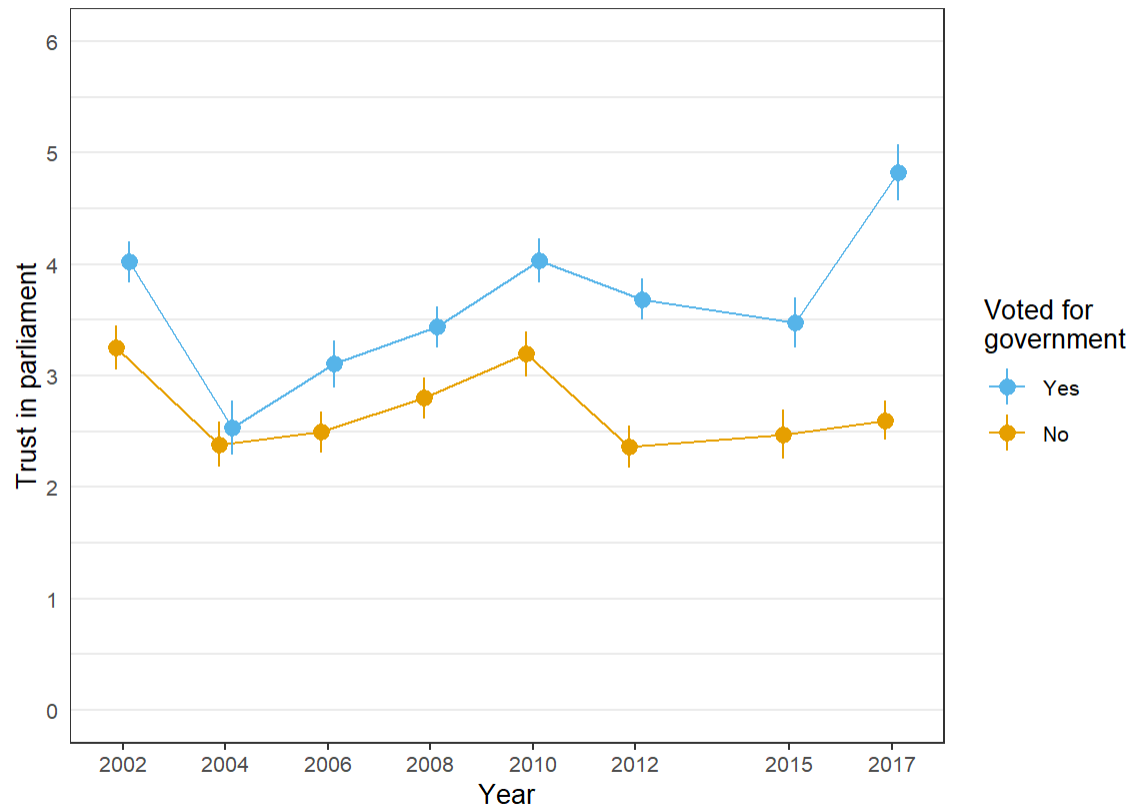
Spirala polaryzacji

RYS. 7. Czy w Pana(i) otoczeniu – wśród członków rodziny, przyjaciół znajomych, sąsiadów – są osoby, o których wie Pan(i), że są skłócone lub obrażone na siebie z powodu odmiennych poglądów czy sympatii politycznych?

Spirala polaryzacji

Difference in trust in parliament between electoral winners and losers in Poland

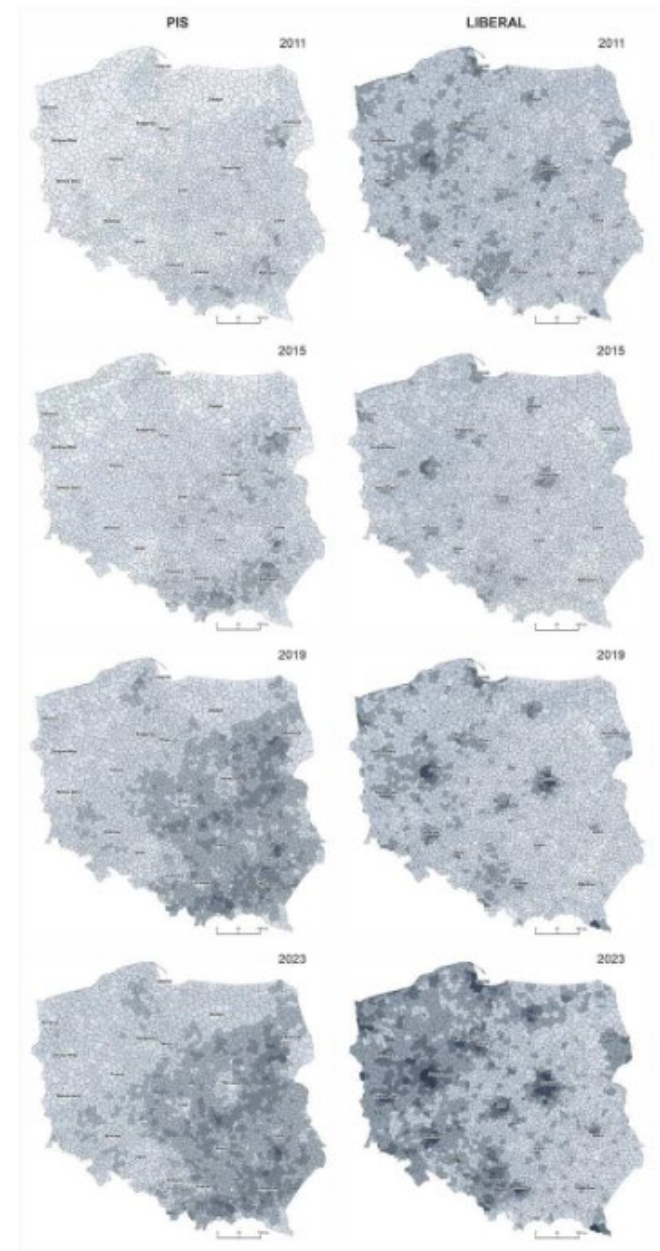
Note: Error bars indicate 95% confidence intervals. Combined weights applied.
Data source: European Social Survey Rounds 1-8, ParlGov.

Przestrzenny wymiar polaryzacji

Zabory | Miasto - wieś | Centrum - peryferie

Przestrzenny wymiar polaryzacji

(Adamiak et al. 2024)

Przestrzenny wymiar polaryzacji

Zabory | Miasto - wieś | Centrum - peryferie

Wartość wyjaśniająca podziału miasto - wieś

Współczynnik R^2 modeli regresji wyjaśniających poparcie poszczególnych partii za pomocą odsetka ludności miejskiej w gminie

	KO	PiS	Lewica	PSL/TD	KORWiN /Konf
2015	0.21	0.11	0.10	0.16	0.07
2019	0.27	0.22	0.23	0.07	0.02
2023	0.27	0.20	0.16	0.01	0.11

PKW

Zabory ciągle widać bardziej?

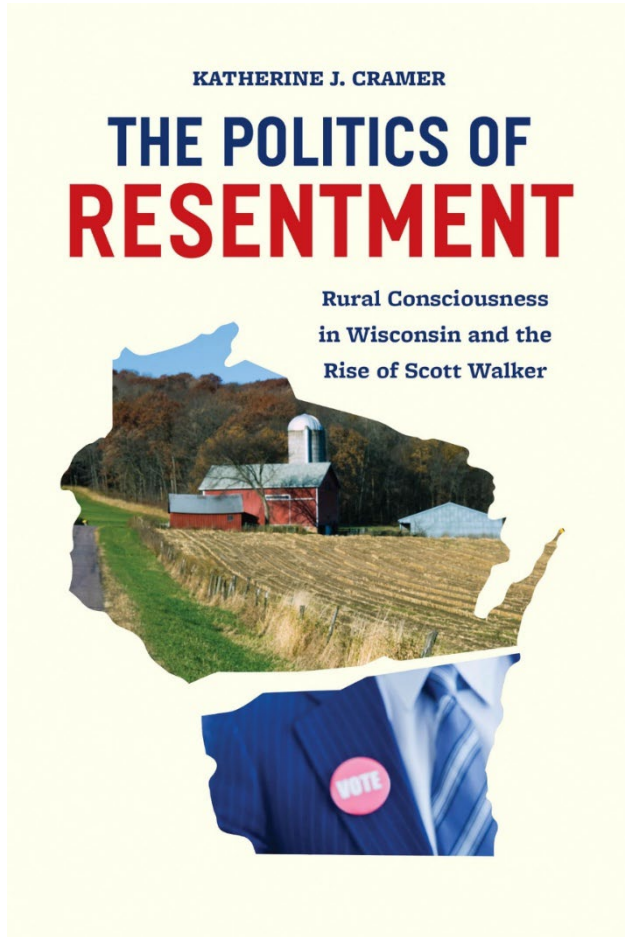
Współczynniki R^2 modeli regresji wyjaśniających poparcie poszczególnych partii:

- za pomocą odsetka ludności miejskiej w gminie (górna liczba)
- za pomocą podziału na 4 regiony historyczne (dolna liczba)

	KO	PiS	Lewica	PSL/TD	KORWiN /Konf
2015	0.21 0.52	0.11 0.50	0.10 0.16	0.16 0.12	0.07 0.04
2019	0.27 0.35	0.22 0.43	0.23 0.28	0.07 0.04	0.02 0.10
2023	0.27 0.42	0.20 0.40	0.16 0.20	0.01 0.04	0.11 0.13

PKW

Great global divider

Co napędza podział miasto - wieś

- Rosnące znaczenie podziałów kulturowych w polityce (*identity politics*), malejące znaczenie podziałów opartych o interesy grupowe
- Ekspansja nierówności dochodowych i majątkowych w związku z metropolizacją i rozwojem „gospodarki opartej na wiedzy”
 - *Backlash of peripheries, places „left behind” , „places that don’t matter”* (Rodriguez-Pose 2020)
- Obniżenie dostępności (i jakości) usług publicznych na terenach wiejskich
 - *Geographies of discontent* (Cremaschi et al. 2025)
- Mobilizacja oparta na resentymentach – w tym wiejskim/małomiasteczkowym resentymentencie (*rural resentment*)
 - Cramer 2016, Munis 2022

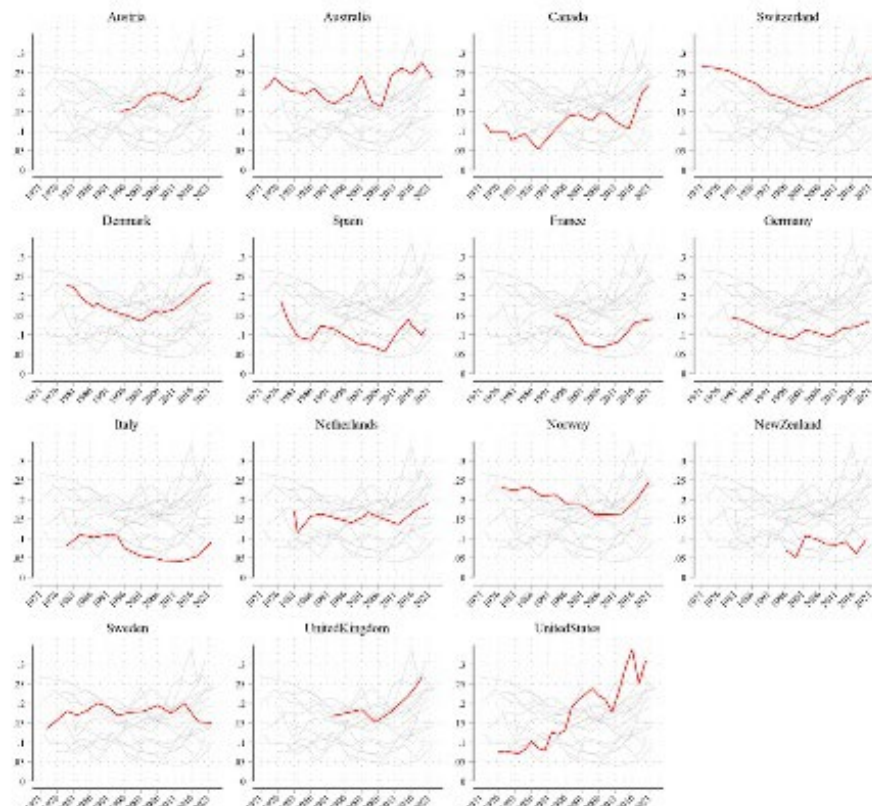
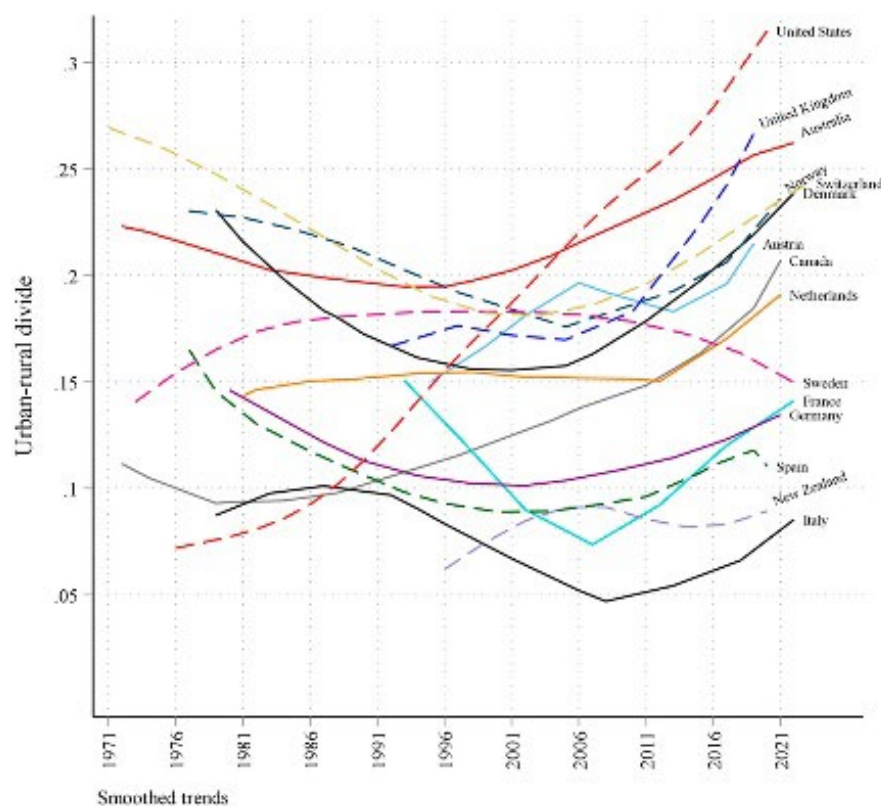
Studia porównawcze nad znaczeniem podziału miasto - wieś

- Urban-Rural Electoral Divide (Huijsmans & Rodden 2025)
 - Najbardziej „drobnoziarniste” dane wyborcze (poziom gminy lub powiatu)
 - Uporządkowanie jednostek terytorialnych wg **gęstości zaludnienia**
 - Skrzywienie „miejskie” i „wiejskie” dla każdej z partii – proporcja poparcia między 4 skrajnymi decylami
 - Dla każdej partii normalizacja do przedziału $[-1; 1]$: ujemne wartości oznaczają skrzywienie „wiejskie”, dodatnie – skrzywienie „miejskie”
 - Syntetyczna miara dla całego systemu partyjnego: średnia ważona z wartości bezwzględnych każdej znaczącej partii

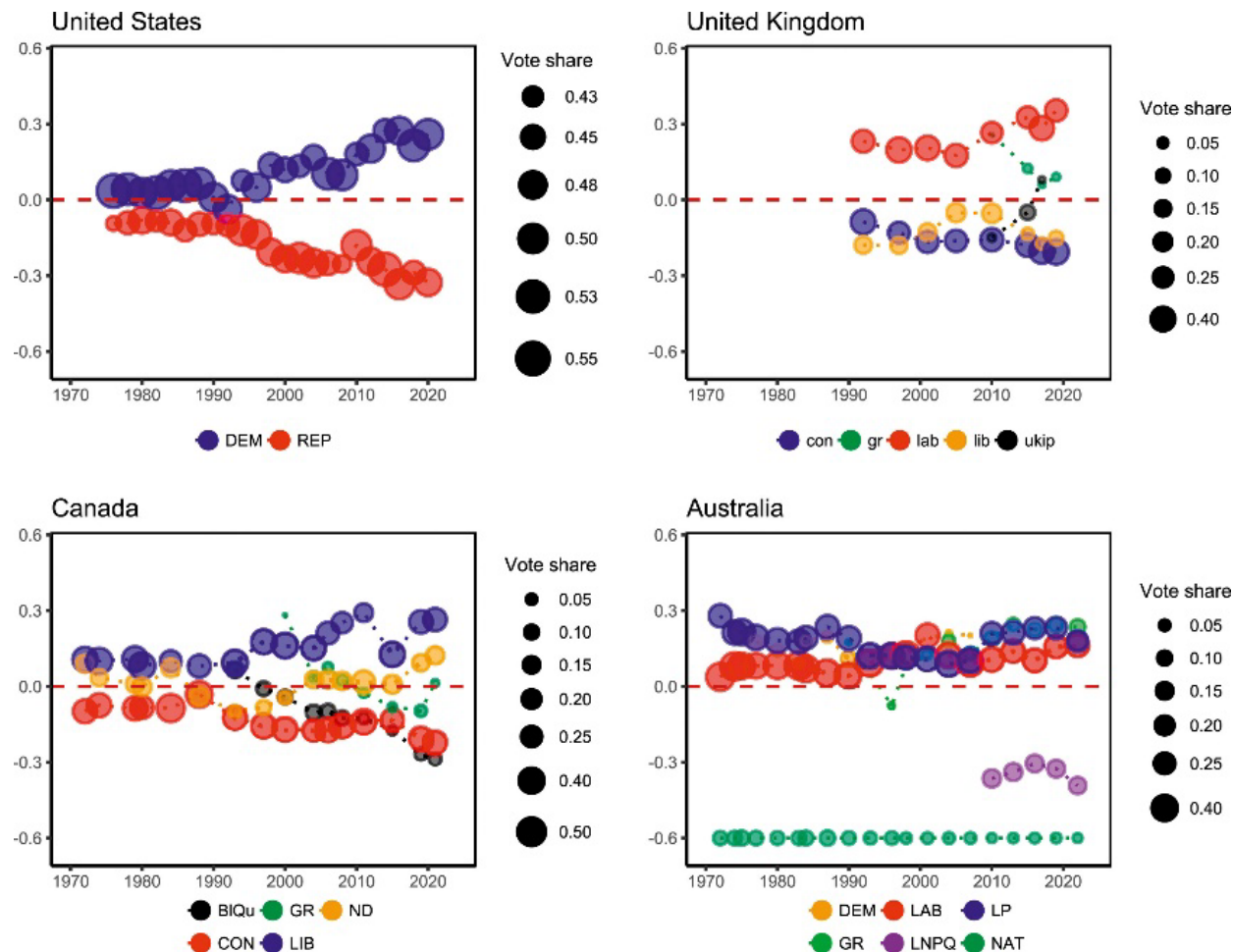
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
rural vote share						urban vote share			

Studia porównawcze nad znaczeniem podziału miasto - wieś

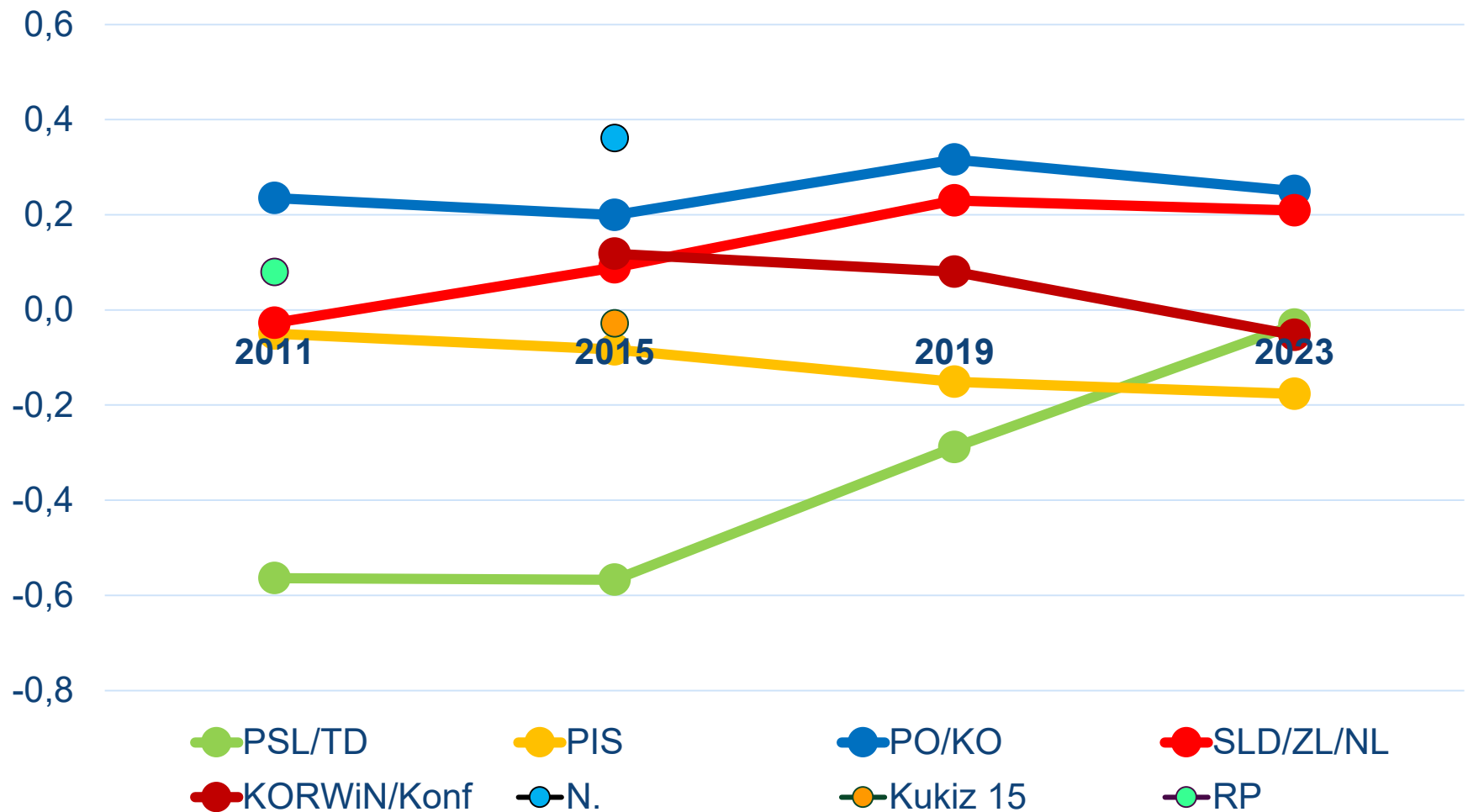
Trends in urban-rural divides by country

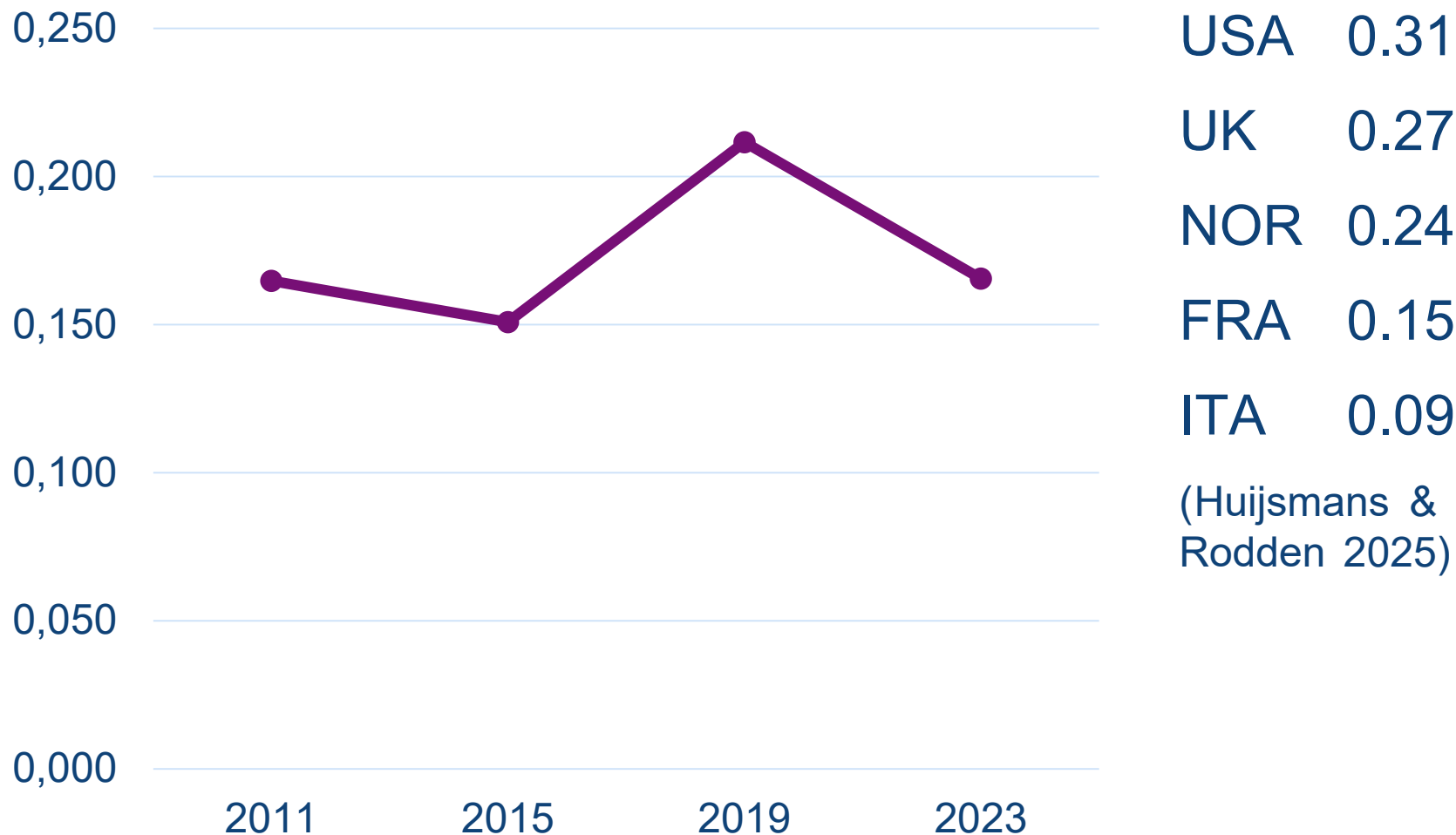
Studia porównawcze nad znaczeniem podziału miasto - wieś

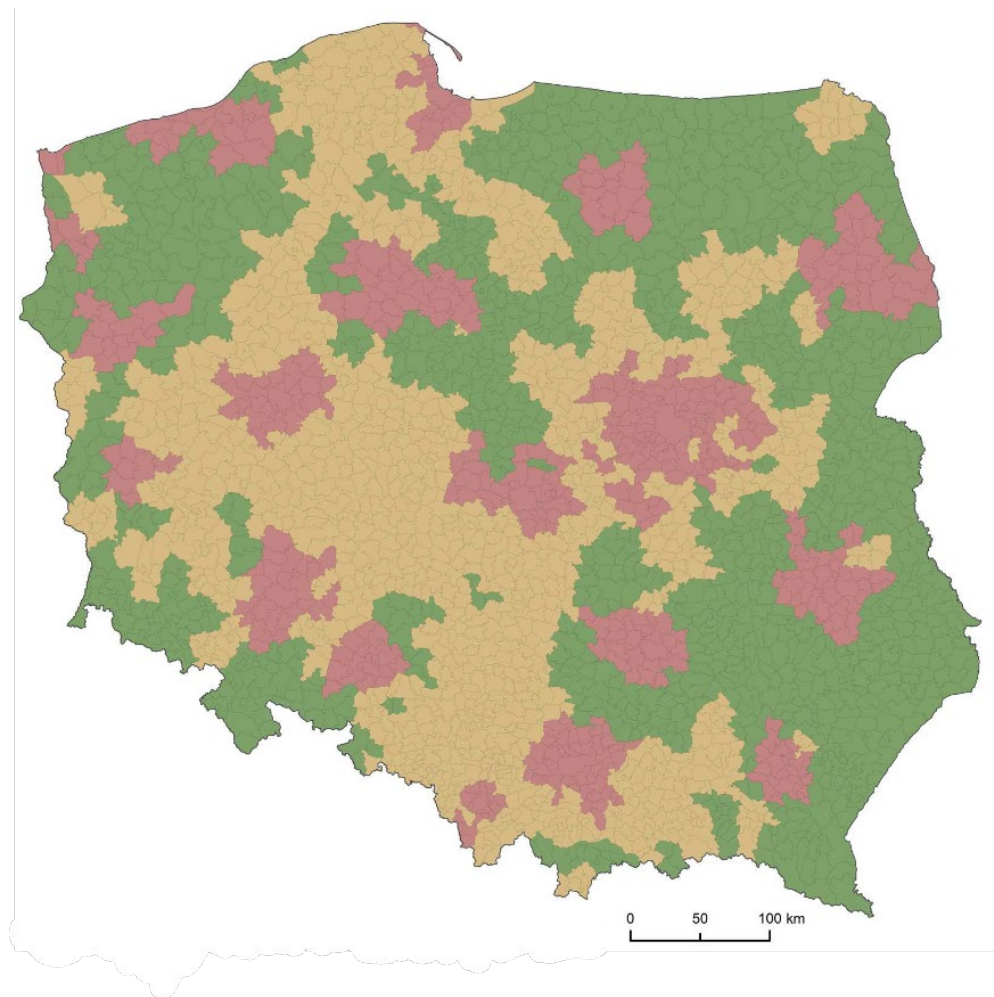
Przechył miasto - wieś w Polsce

Siła podziału miasto - wieś (PL)

Centrum - peryferie

Rdzeń

Przejściowe

Peryferyjne

(Churski et al. 2024;
Adamiak et al. 2024)

Przechył centrum - peryferie

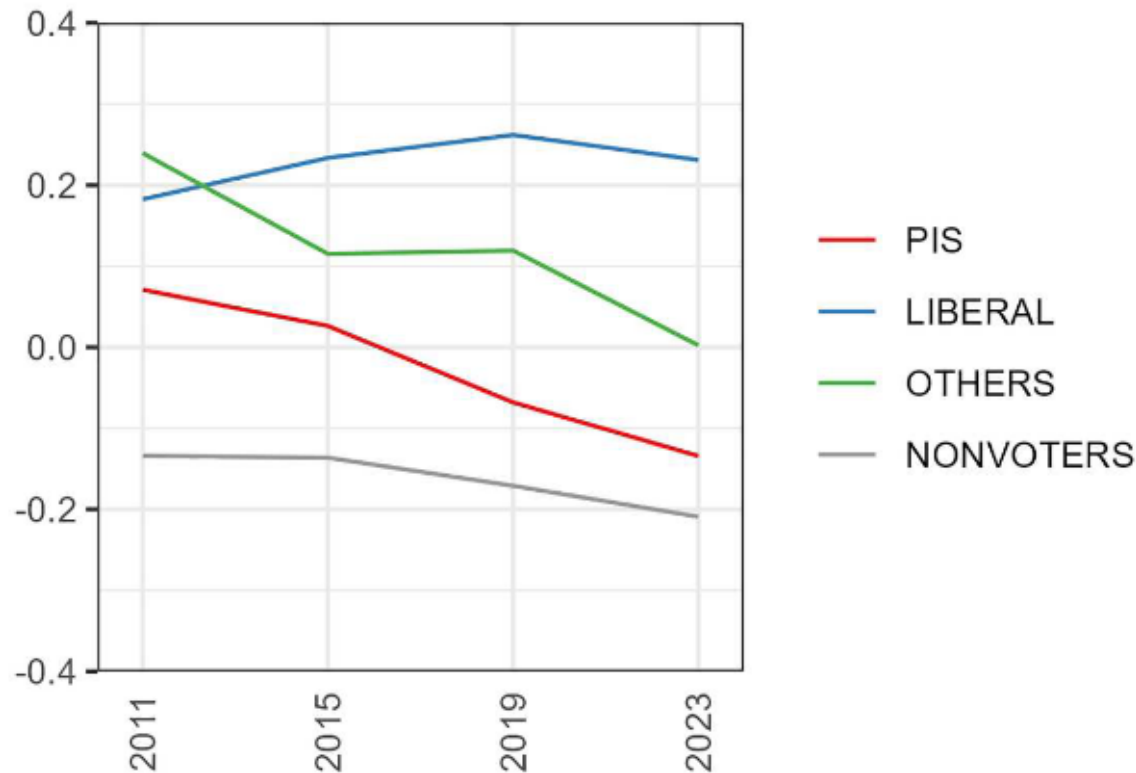
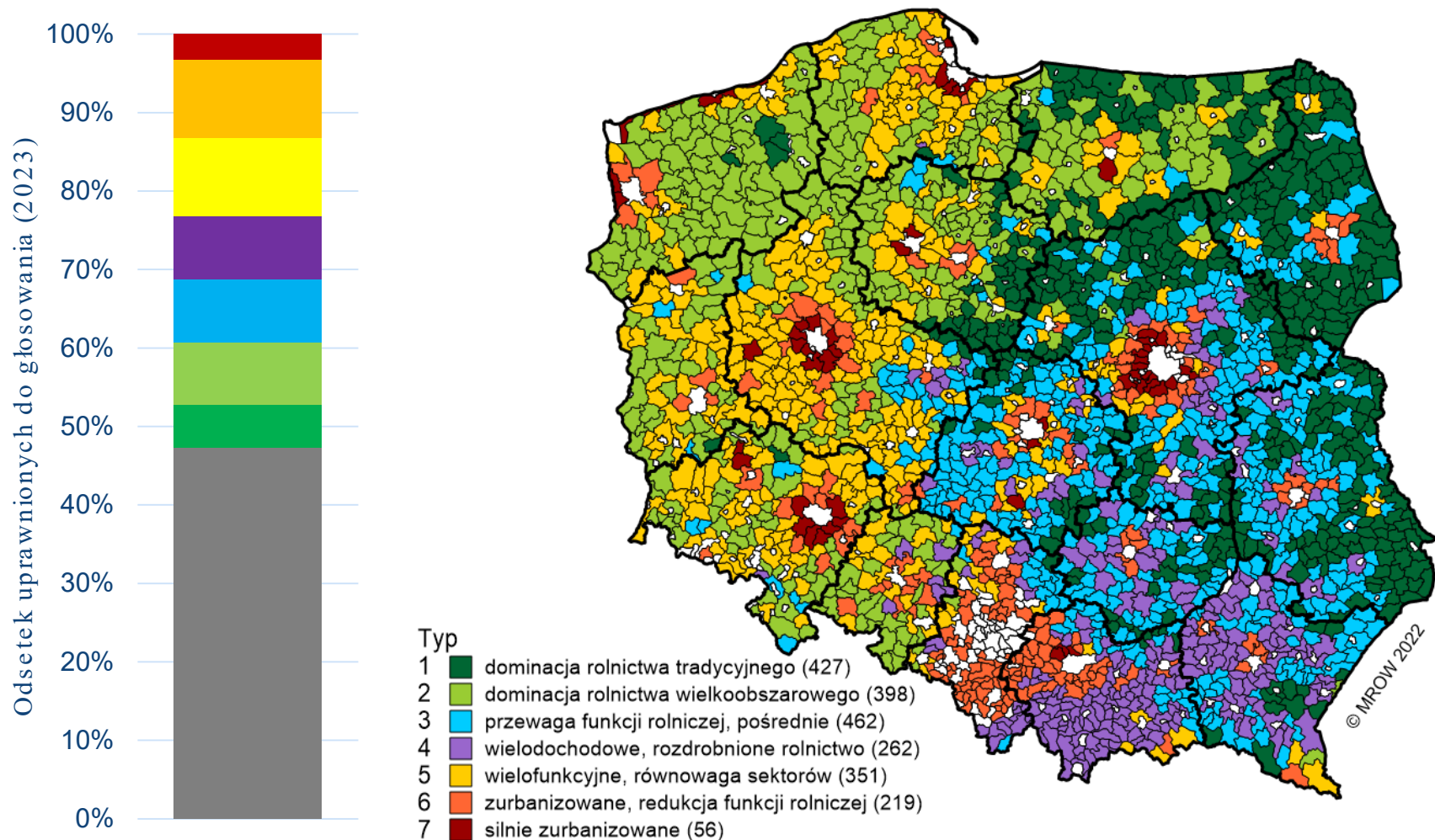

Figure 5. Core-periphery leaning of support for political options in 2011–2023 (positive numbers indicate leaning towards core, and negative numbers towards peripheral areas).

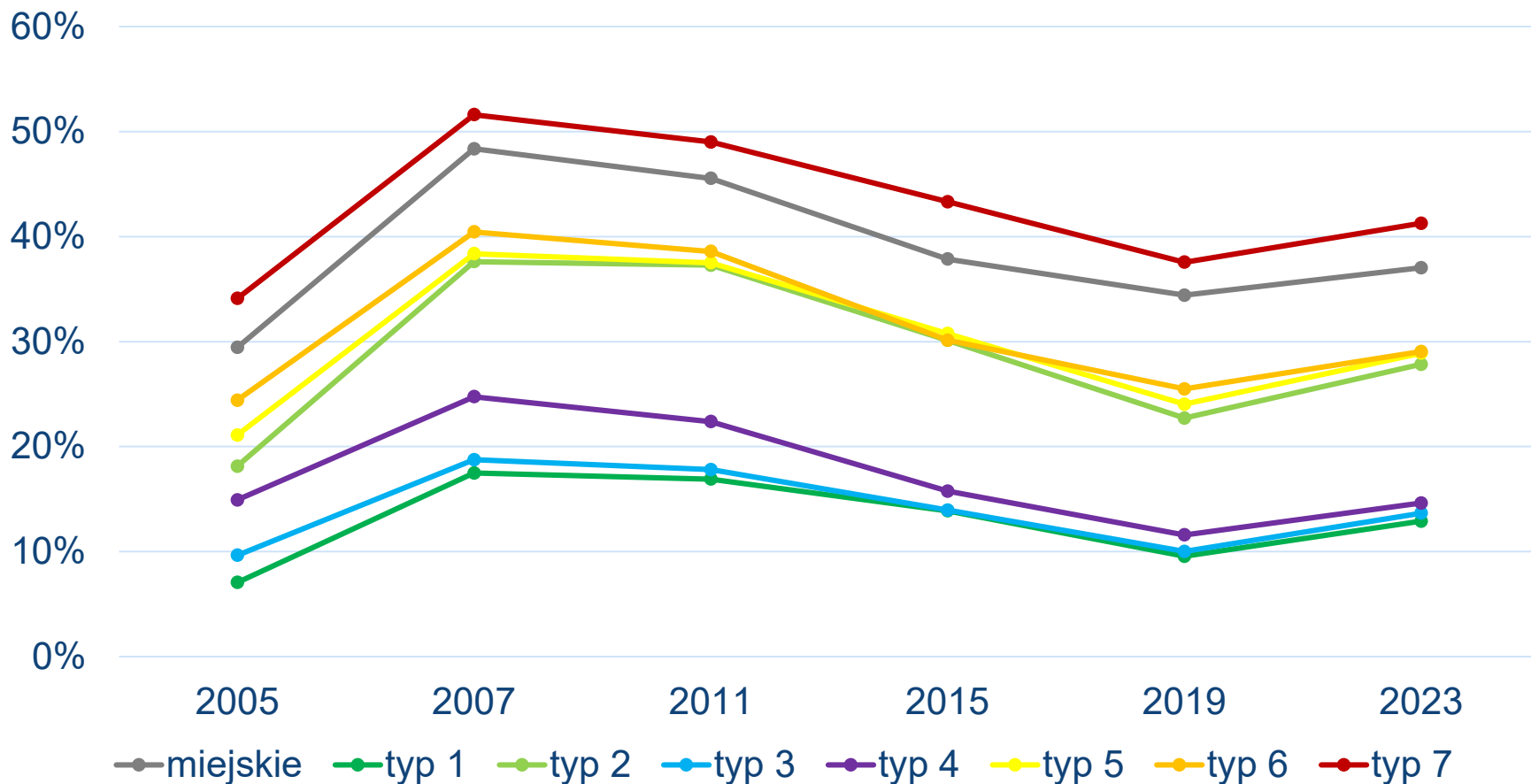
Wież? Ale jaka?

Typologia MROW (IRWiR)

Poparcie partii w różnych kategoriach gmin

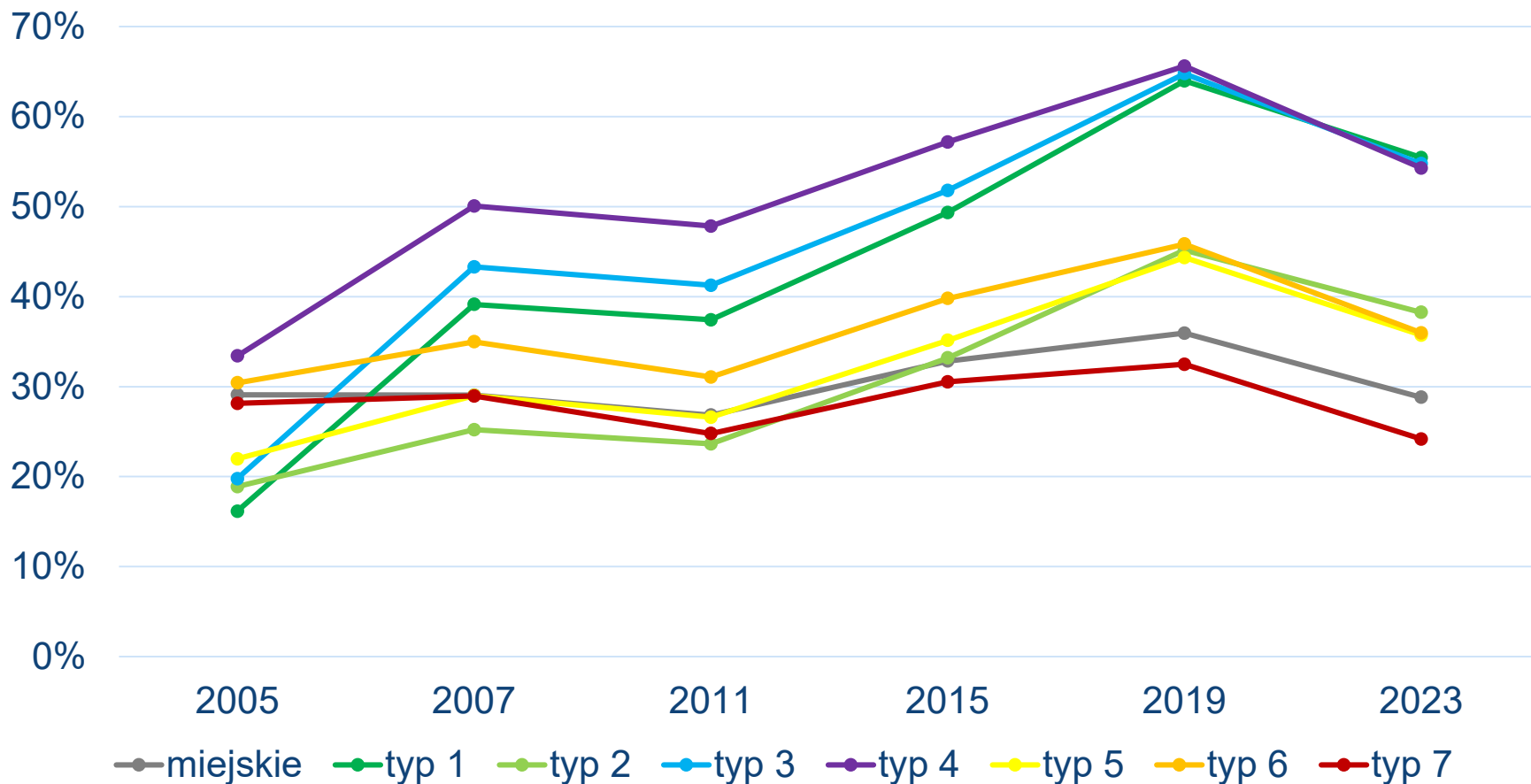
PO/PO+N/KO

Gendźwił (2025)

Poparcie partii w różnych kategoriach gmin

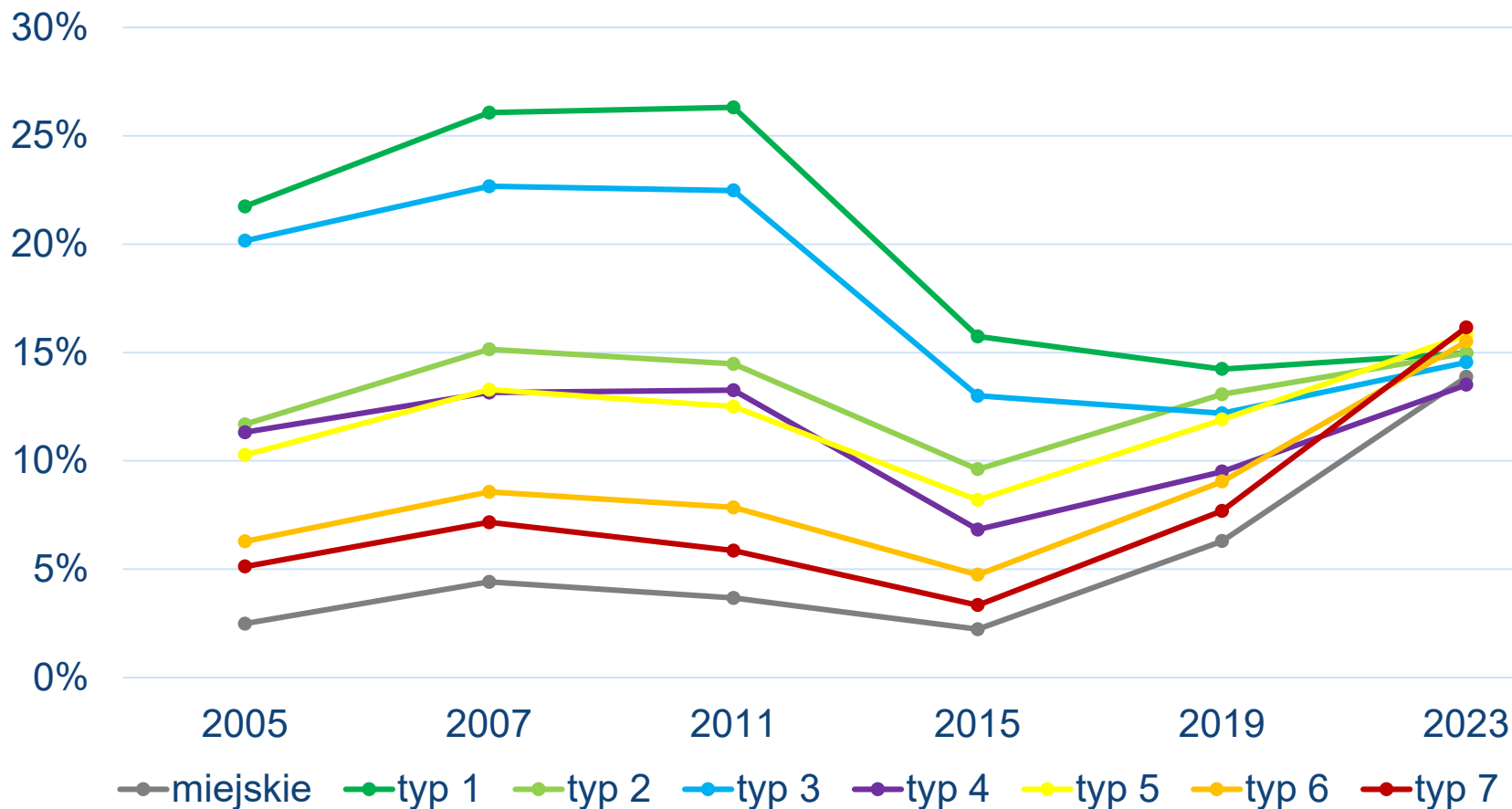
PiS

Gendźwił (2025)

Poparcie partii w różnych kategoriach gmin

PSL/TD

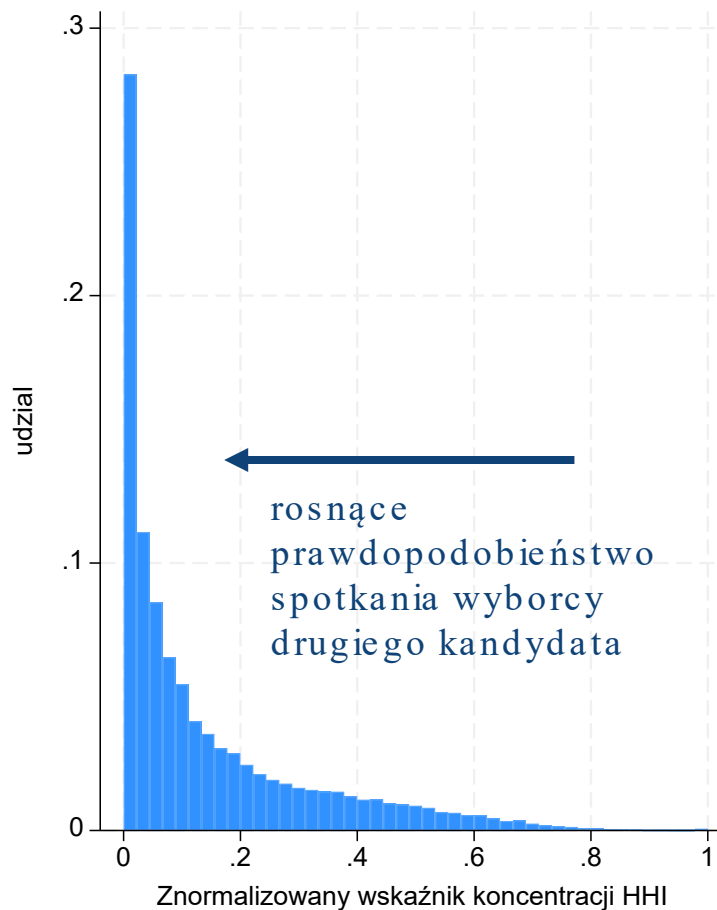

Gendźwił (2025)

Polaryzacja w mikroskali

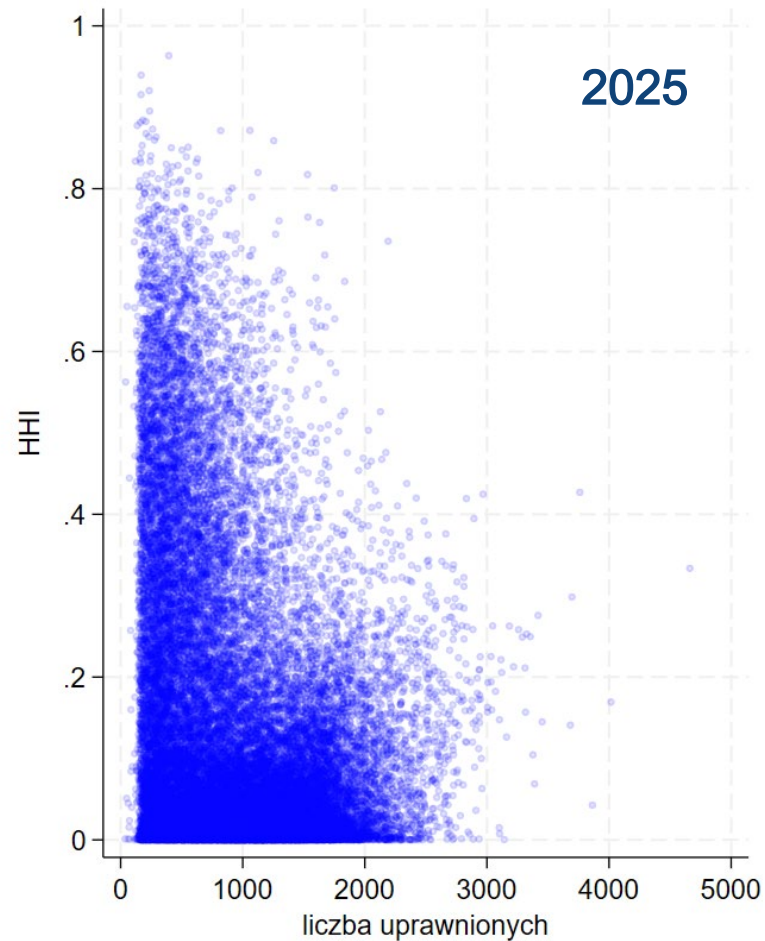
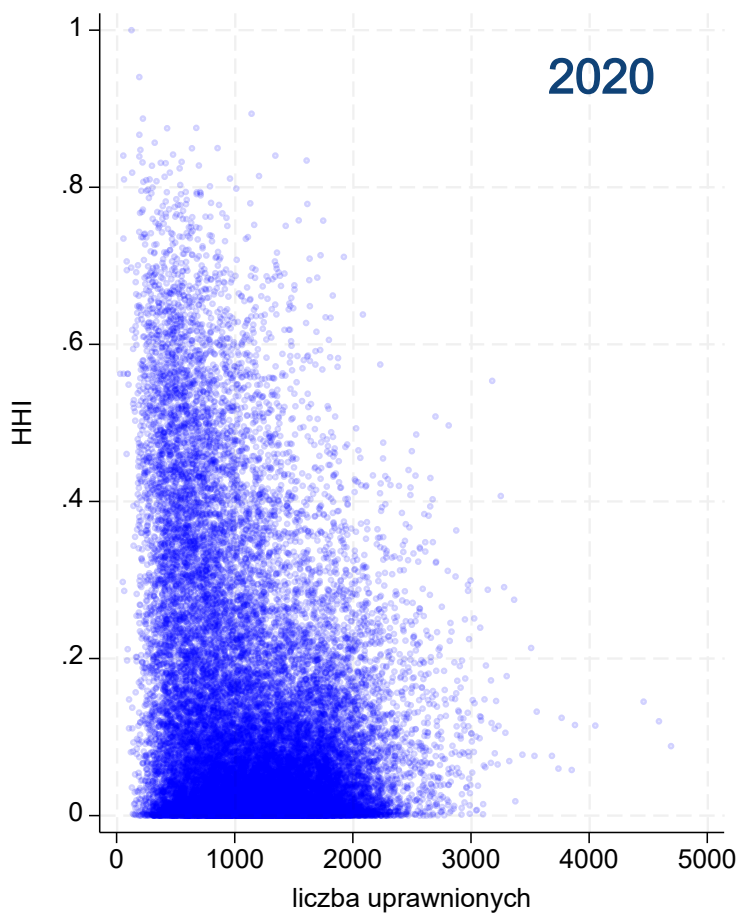
Sortowanie wyborców w warunkach polaryzacji
- przykład wyborów prezydenckich

Sortowanie wyborców

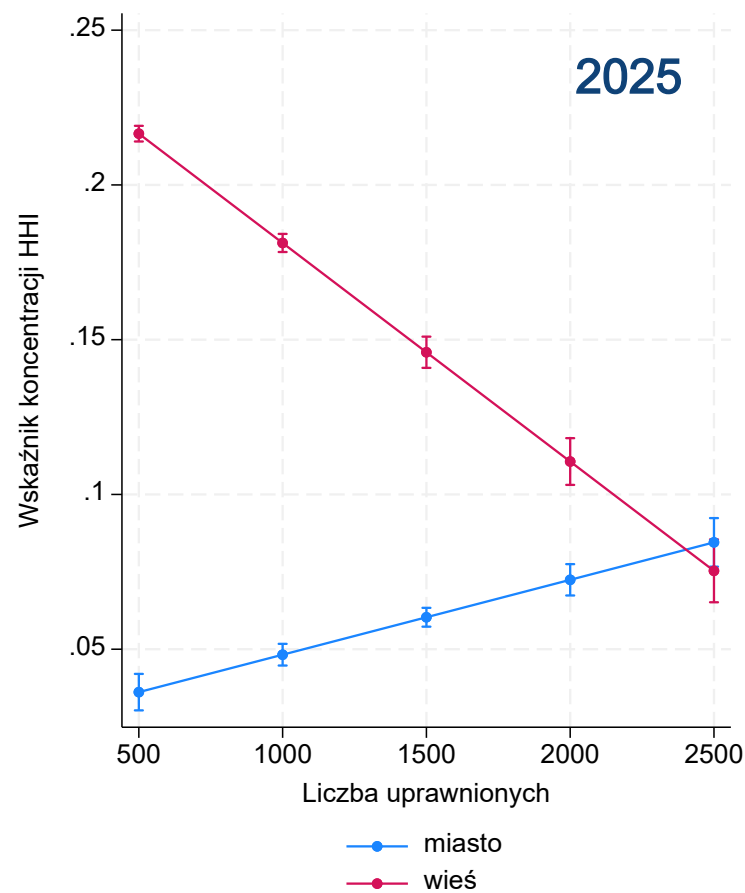
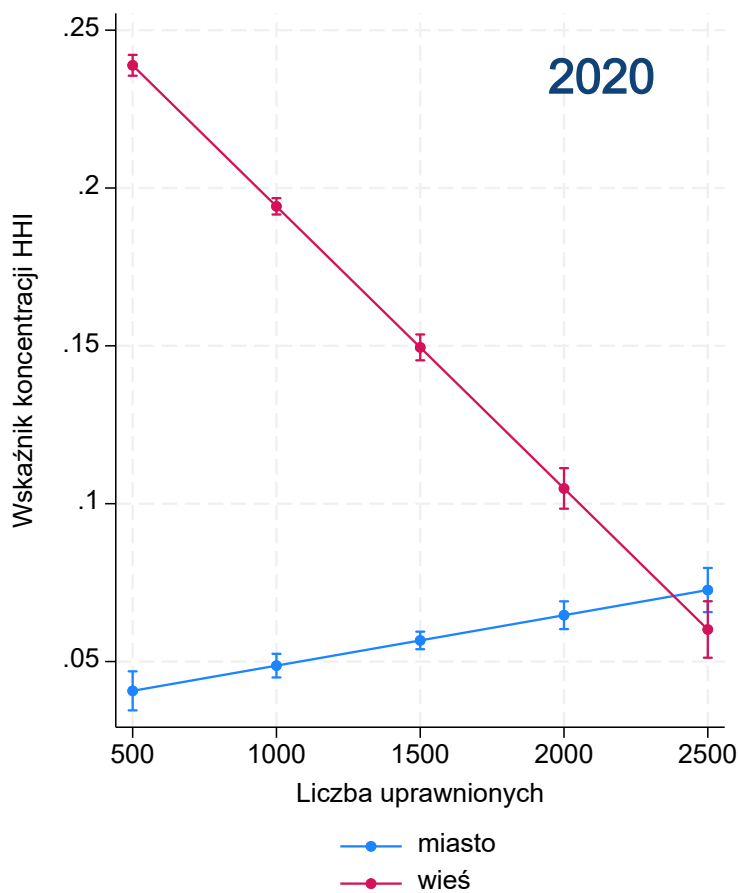
- Najbardziej polaryzujące wybory
 - Druga tura wyborów Prezydenta RP
 - Nawrocki vs Trzaskowski (2025)
 - Duda vs Trzaskowski (2020)
- Poziom OKW, najniższa możliwa jednostka agregacji
 - N=32143 (2025)
 - N=27231 (2020)
- Indeks koncentracji (znormalizowany HHI)

Sortowanie wyborców

PKW, opracowanie własne

Sortowanie wyborców

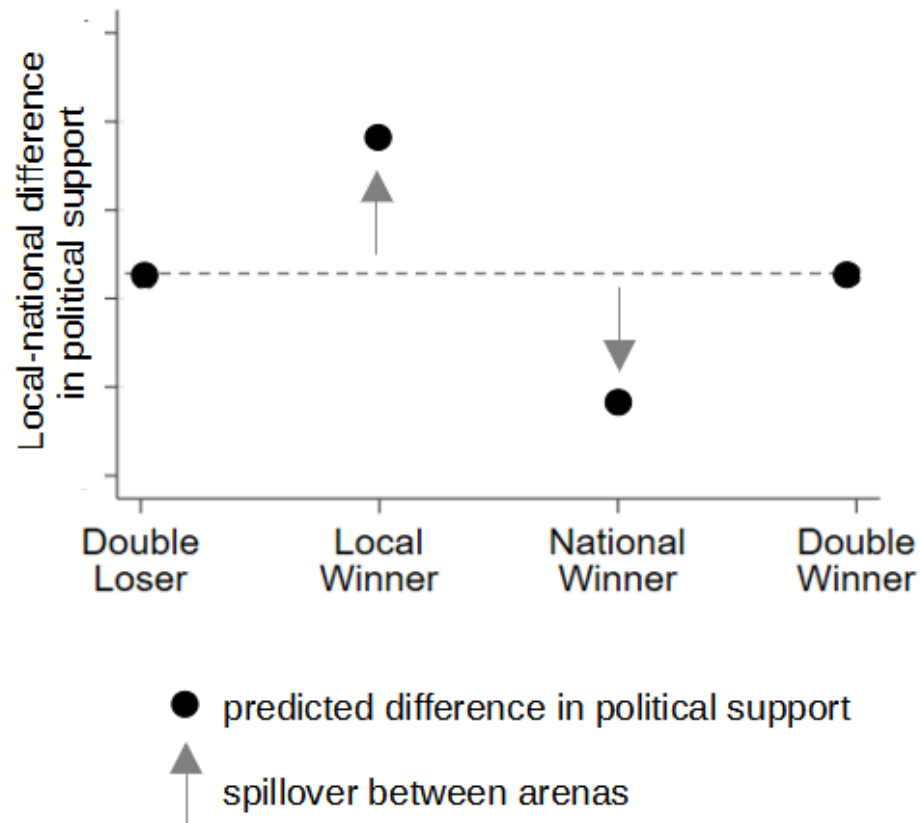
Czy samorząd terytorialny może depolaryzować?

Czy samorząd depolaryzuje?

- Decentralizacja rozprasza władzę (liberalna koncepcja samorządu terytorialnego)
 - Podzielona władza to podzielona nagroda, lepiej dostosowana do preferencji lokalnego elektoratu
- Polityka lokalna jest bardziej technokratyczna
- Mniej jednoznaczny podział swój-obcy
 - Inne (specyficznie lokalne) linie podziałów
 - Większa personalizacja – mniejsze znaczenie identyfikacji partyjnych
 - Udział polityków bezpartyjnych / nie związanych z partią

Podzielona wygrana/przegrana

Oczekiwania
teoretyczne

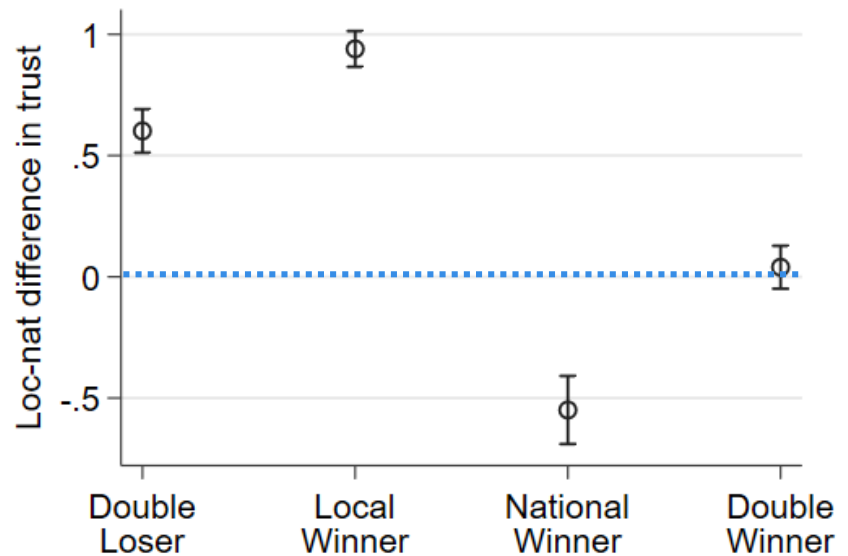
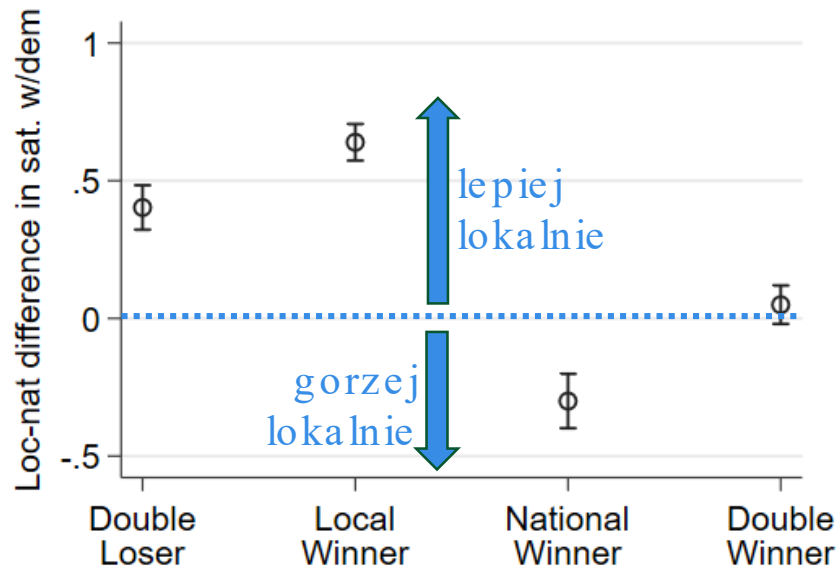
Test empiryczny - sondaż

- Sondaż w Polsce (UW, UTwente)
 - Styczeń-luty 2020
 - CAWI, N=2934, próba kwotowa na panelu SW Research
- Zmienne zależne (*regime support*)
 - **Zadowolenie:** Mówiąc ogólnie, w jakim stopniu jesteś zadowolony(-a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja: w Polsce / w Twojej gminie [1-4]
 - **Zaufanie:** W Twojej opinii, czy niżej wymienione władze są godne zaufania? Rząd (Rada Ministrów) / Wójt, burmistrz, prezydent miasta [1-4]
 - **Wskaźnik różnicowy:** *Local-national difference in regime support*

Test empiryczny - sondaż

- Zmienne niezależne
 - **Wygrany-przegrany krajowy (national winner):** Na którą partię głosowałeś(-aś) w ostatnich wyborach do Sejmu (13 X 2019)?
 - PiS vs pozostałe partie
 - **Wygrany-przegrany lokalnie (local winner):** Czy kandydat, na którego głosowałeś(-aś) wygrał wybory?
 - Double winner / double loser / local winner / national winner
- Zmienne kontrolne
 - Uogólnione zaufanie („Ludziom można ufać”)
 - Identyfikacja partyjna (tak/nie)
 - Ekstremalna pozycja na skali lewica-prawica
 - Zainteresowanie polityką
 - Społeczno-demograficzne: Płeć, wiek, wykształcenie wyższe

Podzielona wygrana/przegrana

Krótkie podsumowanie

- Polaryzacja w Polsce wzrosła i utrzymuje się na wysokim poziomie
 - Ale to niekoniecznie oznacza, że Polska coraz bardziej „rozpada się” na regiony/obszary z coraz bardziej jednolitymi elektoratami i coraz bardziej różniące się od siebie
 - Doświadczenia wielu demokracji wskazują na to, że znaczenie podziałów miasto-wieś i centrum-peryferie będzie rosło
 - Wyzwanie dla badaczy: pomiar miejskości i centralności
- Samorząd terytorialny – i wszystkie instytucje rozpraszające władzę – mają potencjał osłabiania niszczącego wpływu polaryzacji na legitymizację władzy
 - Długotrwały spór zabiera jednak pole do niezależności i poszukiwania kompromisu

Dziękuję za uwagę

✉ @@@@adamgendzwill

🌐 www.gendzwill.wordpress.com